

## РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ СУДОМ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

ДЕХТЯР Оксана Григорівна - здобувач кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Івано-Франківського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

УДК 343.131.3

*В статті аналізується механізм реалізації начала непосредственности исследования показаний, вещей и документов в ходе судебного рассмотрения уголовного дела судом первой инстанции. Исследуются определенные УПК Украины отдельные ограничения в личном восприятии судом первой инстанции показаний, вещей и документов, которые не нарушают начало непосредственности исследования доказательств.*

**Ключові слова:** засада безпосередності, показання, речові докази, документи, протокол слідчої (розшукової) дії, висновок експерта, судовий розгляд.

Ч. 1 ст. 23 КПК України передбачає, що суд досліджує докази безпосередньо. Безпосередність у дослідженні судом доказів означає, що він зобов'язаний у ході судового розгляду в першій інстанції дослідити показання, речі та документи шляхом провадження судових дій, передбачених нормами кримінального процесуального закону: допитати обвинуваченого, потерпілого, свідків, експерта, провести пред'явлення для впізнання, оглянути речові докази, дослідити протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, у тому числі відтворити звукозапис і відеозапис, оглянути у виняткових випадках певне місце.

Дослідженню особливостей реалізації засади безпосередності судового розгляду в юридичній літературі присвячена належна увага. Зокрема, окреслене коло питань, досліджували Ю.П. Аленін, Т.Т. Алієв,

О.О. Власов, В.К. Волошина, С.О. Гриненко, Ю.М. Грошевий, Н.О. Громов, А.А. Кайгородов, О.В. Капліна, Л.В. Карабут, Є.Г. Коваленко, О.М. Ларін, В.Я. Лівшиць, В.Т. Малярєнко, Д.А. Мезінов, Т.М. Мірошніченко, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.Т. Томін, Л.Д. Удалова, Д.В. Філін, В.М. Хотєнець, В.П. Шибіко, В.Д. Шундіков та інші. Проте, більшість таких праць опубліковані до прийняття нового КПК України. Окрім того, вони містять спірні положення щодо змісту засади безпосередності та меж її реалізації у стадії судового розгляду. Викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети цієї статті встановлення особливостей реалізації засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінальної справи судом першої інстанції.

Досліджуючи механізм реалізації засади безпосередності у стадії судового розгляду, вчені акцентують увагу на його значенні для повного з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивного вирішення. Так, М.К. Свиридов відзначає, що «без дії безпосередності сприйняття та перевірка доказів є неповноцінними і припускають можливість спотворення змісту доказів» [1, с.145]. Аналогічну позицію відстоює В.О. Попелюшко, який вказує, що засада безпосередності дозволяє уникнути неповноти і перекручування під час передачі відомостей, необхідних для правильного вирішення справи, та створює умови для найбільш повного і критичного дослі-

дження всіх доказів [2, с.46]. Безпосереднє сприйняття доказів дозволяє суду належним чином дослідити і перевірити їх (як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами), здійснити їх оцінку за критеріями, визначеними ч. 1 ст. 94 КПК України, і сформулювати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження.

Ч. 2 ст. 23 КПК України передбачає, що не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України. Відповідно, недотримання засади безпосередності призводить до обґрунтування процесуальних рішень, які приймаються судом, матеріалами досудового розслідування поза його особистим сприйняттям обставин кримінального провадження. У юридичній літературі вказується на те, що недотримання засади безпосередності призводить до порушення інших засад кримінального провадження. Так, Т.Б. Чеджемов вказує, що недотримання засади безпосередності порушує самостійність суду, оскільки обмежує його переконання матеріалами, зібраними слідчим [3, с.20]. Поділяючи таку позицію, В.О. Попелюшко відзначає, що безпосередність виступає передумовою та одним із проявів незалежності суддів, їхньої самостійності та неупередженості при прийнятті рішень у справі [2, с.47]. Крім того, внаслідок її недотримання порушуються такі загальні засади кримінального провадження як презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості тощо (п. п. 10, 13 і 15 ст. 7 КПК України). Тому необхідно погодитися з думкою М.М. Михеєнка, В.Т. Нора та В.П. Шибіка, які вважають, що засада безпосередності виступає необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду [4, с.359].

Дослідження доказів під час судового розгляду виступає невід'ємним елементом процесу кримінально-процесуального доказування, у ході якого суд із метою підтвердження або спростування фактичних

даних, які складають зміст доказів, аналізує показання, речі та документи і співставляє їх з іншими доказами. Аналізуючи співвідношення понять «дослідження доказів» та «оцінка доказів», К.Б. Калиновський та А.В. Смирнов виділяють два безпосередніх завдання дослідження доказів: 1) забезпечення умов для оцінки доказів у їх сукупності; 2) формування сукупності доказів, достатньої для висновку про їх достовірність [5, с.189]. Таким чином, дослідження доказів як процесуальна діяльність суду завжди передуює оцінці доказів як його розумовій діяльності, хоча у більшості випадків вони здійснюються практично одночасно: заслуховуючи показання, оглядаючи речові докази, досліджуючи документи, суд безпосередньо сприймає докази, на підставі чого у більшості випадків одразу формує висновок про належність, допустимість і достовірність кожного з них. І лише за результатами дослідження сукупності доказів – суд може оцінити їх за критеріями достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Дослідження доказів судом першої інстанції здійснюється шляхом провадження судових дій, визначених ст. 351 – 361 КПК України. Перед їх дослідженням головуючий, відповідно до ч. 1 ст. 349 КПК України, з'ясовує думку учасників судового провадження про: 1) обсяг доказів, які підлягають дослідженню; 2) порядок їх дослідження. Як вказується у п. 8 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», суд, керуючись загальними засадами здійснення кримінального провадження, перед безпосереднім дослідженням доказів має забезпечити змагальність, рівність сторін, свободу в поданні ними своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, самостійного обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, здійснення ними інших процесуальних прав, зокрема щодо подання клопотання про визнання доказів недо-

пустимими, а також відомостей, які свідчать про їх очевидну недопустимість тощо [6]. У зв'язку з цим суд при визначенні обсягу доказів, які підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження повинен враховувати думку сторін кримінального провадження з цих питань і можливість належної реалізації ними наданих їм процесуальних прав та виконання покладених на них процесуальних обов'язків. Крім того, визначаючи порядок дослідження доказів, суд повинен виходити з норми ч. 1 ст. 349 КПК України, яка закріплює, що докази зі сторони обвинувачення досліджуються, у першу чергу, а зі сторони захисту – у другу.

Безпосередність у дослідженні судом показань полягає в тому, що він у ході судового слідства особисто сприймає відомості щодо обставин кримінального провадження, які відомі обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експерту та мають значення для цього кримінального провадження. Хоча ч. 1 ст. 95 КПК України передбачає надання показань обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом в усній або письмовій формі, проте ч. 1 ст. 23 КПК України чітко визначає, що показання учасників кримінального провадження суд отримує усно.

Аналізуючи безпосередність дослідження показань, Т.Ю. Ничипоренко вказує, що «засада безпосередності визначає порядок дослідження такого виду доказів, як показання, – вони можуть бути досліджені у судовому слідстві лише одним способом – шляхом усного допиту відповідного учасника та заслуховування відомостей, які повідомляються ним» [7, с.624]. Відомості щодо обставин кримінального провадження, які містяться у показаннях допитаних судом учасників кримінального провадження (за винятком показань обвинуваченого, потерпілого, свідка з чужих слів), виступають первинним доказом. При цьому, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 КПК України, відомості, що містяться в показаннях, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані доказами, крім випадків, передбачених КПК України. У зв'язку з цим потрібно погодитися з авторами науково-практичного коментаря до КПК України за редакцією В.Я. Тація, В.П. Пшонки та

А.В. Портнова, на думку яких, «показання як докази формуються за участю сторін обвинувачення, захисту, потерпілого в судовому порядку, що значно посилює їх процесуальну та логічну складову, оскільки на їх утворення впливають рівною мірою учасники процесу з різними процесуальними інтересами» [8, с.272]. Здійснюване судом пізнання показань носить опосередкований характер, оскільки обвинуваченим, потерпілим, свідками повідомляються відомості щодо обставин кримінального провадження, які ними сприймалися особисто, а експертом – відомості, які він сприймав безпосередньо або які стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження.

Виходячи зі змісту ч. ч. 2 і 3 ст. 95 КПК України, для обвинуваченого, потерпілого давання показань під час судового розгляду виступає їх правом, а для свідка, експерта – обов'язком. Обов'язок забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним та неупередженим судом покладається на сторону обвинувачення (ч. 3 ст. 23 КПК України). Як відзначають автори науково-практичного коментаря до КПК України за редакцією В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора та М.Є. Шумила, «такий підхід є проявом не лише засади безпосередності дослідження показань, а й засади змагальності та права обвинуваченого на справедливий судовий розгляд» [9, с.89]. Зокрема, п. «е» ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. передбачає, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього [10]. Аналогічна за змістом норма закріплюється й у п. «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод

від 04.11.1950 р., ратифікованої Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР, яка закріплює, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення [11].

Як і в стадії досудового розслідування, під час судового розгляду учасники кримінального провадження можуть бути допитані у режимі відеоконференції, що обумовлюється такими підставами: 1) щодо обвинуваченого (у разі здійснення судового розгляду стосовно декількох обвинувачених) – інтересами кримінального провадження або забезпеченням його безпеки (ч. 3 ст. 351 КПК України); 2) щодо свідка та потерпілого – забезпеченням його безпеки (ч. 9 ст. 352 і ч. 2 ст. 353 КПК України); 3) щодо малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого – необхідністю об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту його прав (ч. ч. 4 і 5 ст. 354 КПК України).

Посилюючи гарантії забезпечення безпеки свідка, потерпілого, норми кримінального процесуального закону передбачають можливість проведення його допиту з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможливає його ідентифікацію (у тому числі й зі створенням акустичних перешкод, якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка) та забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них (ч. 9 ст. 352 і ч. 2 ст. 353 КПК України). Оскільки з огляду на п. «ж» ст. 7 і п. «в» ст. 15 Закону України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» безпека вказаних свідків забезпечується шляхом забезпечення конфіденційності відомостей про них (зокрема, неоголошення будь-яким способом дійсних анкетних даних про них) [12], у юридичній літературі ці свідки визнаються анонімними, але одержання їх показань з позицій засади безпосередності розглядається неоднозначно. Так, М.І. Смирнов вказує, що проведення допиту у режимі

відеоконференції зв'язку зі створенням акустичних і візуальних перешкод є визначенням об'єктивним обмеженням принципу безпосередності дослідження доказів, оскільки використання цього заходу забезпечення безпеки не завжди сумісне з принципом безпосередності доказів і правом обвинуваченого на захист [13, с.85-86]. Протилежну позицію відстоює А.М. Склізков, на думку якого у даному випадку обмеження засади безпосередності відсутнє, оскільки «обмежується не право обвинуваченого допитувати свідка, який дає показання проти нього, обмеження встановлюється не у самій можливості допиту (реальний зміст права не втрачається), а у порядку допиту» [14, с.173].

Аналізуючи наведені позиції, потрібно відзначити, що проведення допиту свідка у режимі відеоконференції, у тому числі й зі створенням акустичних перешкод, не може розглядатися як обмеження засади безпосередності. Це пов'язано з тим, що зміна процесуального порядку допиту свідка, яка полягає в тому, що під час провадження цієї процесуальної дії він перебуває поза залом судового засідання, не впливає ні на особисте сприйняття судом його показань, ні на реалізацію сторонами кримінального провадження наданих їм у ході провадження допиту прав. Автори науково-практичного коментаря до КПК України за редакцією В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора та М.Є. Шумила відзначають, що «такі допити проводяться в режимі on-line, і сторони мають можливість почути (чи побачити і почути) показання від допитуваних осіб безпосередньо, ставити їм запитання, чути на них відповіді, уточнювати їх тощо» [9, с.88]. При цьому суд не лише безпосередньо сприймає показання свідка, але й з огляду на норму ч. 9 ст. 352 КПК України забезпечує сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них.

Якщо провадження допиту обвинуваченого, свідка, потерпілого у режимі відеоконференції зумовлене, як правило, необхідністю забезпечення його безпеки, то проведення у такому режимі дистанційного судового провадження зумовлене більш широким колом підстав, які визначені ч. 1 ст. 336 КПК України. При провадженні дис-

танційного судового провадження норми кримінального процесуального закону закріплюють додаткові гарантії як реалізації учасниками кримінального провадження наданих їм процесуальних прав, так і забезпечення загальних засад кримінального провадження, у тому числі й засади безпосередності дослідження показань, речей і документів. Так, ч. 3 ст. 336 КПК України передбачає, що застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України.

Безпосередність у дослідженні речей полягає в тому, що речові докази оглядаються судом, а також подаються для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (ч. 1 ст. 357 КПК України). У ході дослідження речових доказів судом здійснюється безпосереднє пізнання, оскільки відомості щодо обставин кримінального провадження сприймаються ним особисто. У змагальному процесі можуть фігурувати і предметні (речові) докази. З урахуванням такого нормативного закріплення порядку дослідження речових доказів, за якого вони підлягають огляду у залі судового засідання, засада безпосередності реалізується у повному обсязі. Водночас, норми кримінального процесуального закону встановлюють виняток із загального правила щодо дослідження речових доказів. Так, ч. 2 ст. 357 КПК України передбачає, що огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, за необхідності проводиться за їх місцезнаходженням. Оскільки хід проведення огляду речових доказів та його результати підлягають фіксації у протоколі, необхідно погодитися з М.В. Колосовою, на думку якої у цьому випадку принцип безпосередності діє в усіченій формі, оскільки до-

слідження первинного доказу відбувається поза судовим засіданням, а в судовому засіданні досліджується похідний доказ – протокол [15, с.22].

У п. 9 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» вказується, що у судовому засіданні досліджуються як речові докази, оглянуті під час проведення досудового розслідування, піддані експертному дослідженню, так і представлені в суді [6]. Виходячи із вимог засади безпосередності, суд при необхідності вправі допитати учасників кримінального провадження, які брали участь у виявленні та фіксації речового доказу у стадії досудового розслідування або подали його під час судового розгляду. Водночас, проведення судом допиту цих учасників кримінального провадження не звільняє його від обов'язку безпосередньо дослідити речовий доказ, оскільки обмеження суду дослідженням їх показань призведе до порушення засади безпосередності внаслідок недослідження первинного доказу та його заміни похідним доказом.

Дослідження речових доказів нерідко пов'язане з дослідженням висновку експерта, складеного за результатами їх експертного дослідження. У юридичній літературі звертається увага на те, що речовий доказ і висновок експерта виступають самостійними джерелами доказів, оскільки їх зміст відображає різні властивості того або іншого предмета. Так, В.Я. Дорохов відзначає, що висновок експерта не являє собою певну контрольну інстанцію над речовим доказом, оскільки предмет набуває (або не набуває) значення речового доказу не у зв'язку з характером висновку експерта, а залежно від наявності (або відсутності) тих належних властивостей, які можуть скласти зміст речового доказу [16, с.113]. У зв'язку з цим речовий доказ, протокол слідчої (розшукової) дії, в ході провадження якої він був вилучений, і висновок експерта як самостійні джерела доказів підлягають окремому, хоча й нерідко одночасному дослідженню.

Безпосередність у дослідженні висновку експерта полягає в тому, що його зміст підлягає оголошенню, внаслідок чого наведений у ньому опис проведених експертом досліджень, зроблені за їх результатами висновки та обґрунтовані відповіді на поставлені запитання особисто, сприймається як судом, так і сторонами кримінального провадження. При дослідженні висновку експерта здійснюване судом пізнання носить безпосередній характер, що пояснюється тим, що суд особисто сприймає наведені у ньому відомості, які мають значення для цього кримінального провадження та сприймалися експертом безпосередньо або стали відомі йому під час дослідження наданих для його проведення матеріалів.

При аналізі порядку дослідження судом висновку експерта в юридичній літературі звертається увага на те, що у судовій практиці сформувалося правило щодо оголошення складених у ході досудового розслідування висновків експертів, що призводить до порушення засад змагальності сторін і безпосередності дослідження доказів. Зокрема, таку позицію відстоюють К.Б. Калиновський та А.В. Смирнов, які вказують, що «з огляду на засаду безпосередності дослідження доказів та усності суду було б більш доречно саме заслуховувати письмовий висновок, який надається самим експертом, за умови його участі в судовому засіданні, після чого він може бути допитаний для роз'яснення і, за необхідності, доповнення цього висновку» [5, с.461]. Водночас, оголошення висновку експерта, складеного під час досудового розслідування, не призводить до порушення засад змагальності сторін і безпосередності дослідження доказів. Так, з огляду на засаду змагальності, норми кримінального процесуального закону надають право подати висновок експерта та звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду кожній зі сторін кримінального провадження (ч. ч. 2 і 7 ст. 101 та ч. 1 ст. 356 КПК України), а з огляду на засаду безпосередності – не лише передбачають необхідність дослідження висновку експерта у ході судового розгляду, але й врегульовують порядок його допиту (ст. 356 КПК України) і визнають його по-

казання процесуальним джерелом доказів (ч. 2 ст. 84 і ч. 1 ст. 95 КПК України). При цьому потрібно погодитися з М.В. Колосовою, яка вважає, що у ході дослідження висновку експерта «засада безпосередності діє як у безпосередньому дослідженні та оцінці, так і в можливості усно задати особі, яка проводила експертизу, питання у судовому засіданні» [15, с.22].

Безпосередність у дослідженні документів полягає в тому, що вони повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження (ч. 1 ст. 358 КПК України). Як відзначає Б.Т. Безлепкін, документальні джерела доказів «підлягають оголошенню у судовому розгляді з огляду на всі ті самі незаперечні вимоги безпосередності та усності у дослідженні доказів судом першої інстанції» [17, с.422]. За загальним правилом, безпосередньому дослідженню підлягають подані сторонами кримінального провадження, потерпілим оригінали документів. Відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України, оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу. У випадках втрати документа судом може досліджуватися його дублікат – документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал. Водночас, кримінальний процесуальний закон допускає використання дублікату документа лише у тому випадку, якщо він визнаний судом як його оригінал (ч. 4 ст. 99 КПК України). В окремих випадках для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості. Зокрема, ч. 5 ст. 99 КПК України до числа таких випадків відносить: 1) оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, якщо він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає; 2) оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур; 3) оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони.

Зміст документа може бути оголошений як повністю, так і в частині, яка має значення для цього кримінального провадження або достатня для з'ясування обставин, які підлягають доказуванню у ньому. Аналогічним чином відтворюються й матеріали звукозапису та відеозапису. Якщо оголошення документа дозволяє учасникам кримінального провадження сприйняти його зміст, то вимога пред'явлення його для ознайомлення спрямована на забезпечення їх можливості дослідити його оформлення. Наприклад, шляхом ознайомлення з документом учасники кримінального провадження досліджують його реквізити: дату складення (підписання, затвердження), наявність підпису, печатки тощо.

Виняток із загального правила щодо оголошення документів у судовому засіданні становлять особливості дослідження документів, коло яких визначене п. п. 1 – 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, оскільки: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), а також додатки до протоколів процесуальних дій та носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, підлягають дослідженню шляхом огляду матеріалів фотозйомки, відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису або застосування засобів електронної техніки, які дозволяють відтворити інформацію, закріплену на електронному носії; 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, досліджуються шляхом оголошення протоколу слідчої (розшукової) дії, проведеної у порядку надання міжнародної правової допомоги, огляду додатків до цих протоколів (якщо вони виступають речовими доказами), матеріалів фотозйомки, відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису тощо; 3) протоколи процесуальних дій, проведених у стадії досудового розслідування, підлягають оголошенню, окрім протоколів допиту підозрюваного, потерпілого, свідків, які оголошуються у виняткових випадках, передбачених нормами кримінального процесуального закону. Таким чином, у ході до-

слідження документів (окрім документів, визначених п. п. 1 – 3 ч. 2 ст. 99 КПК України) пізнанню суду притаманний безпосередній характер, оскільки він особисто сприймає викладені у них відомості, які мають значення для цього кримінального провадження. При дослідженні документів, передбачених п. п. 1 – 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, сприйняття суду носить опосередкований характер, що пояснюється тим, що він сприймає інформацію, процесуальна форма якій надана, як правило, учасником кримінального провадження (оперативним підрозділом, слідчим, прокурором), який безпосередньо її сприймав.

Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що безпосереднє дослідження доказів із позиції теорії кримінального процесу виступає самостійним елементом змісту засади безпосередності, а з позицій доказового права – невід'ємним елементом процесу кримінально-процесуального доказування. У ході безпосереднього дослідження доказів суд за участю сторін кримінального провадження з метою підтвердження або спростування фактичних даних, які складають зміст доказів, особисто сприймає показання, речі і документи і здійснює перевірку кожного доказу як окремо, так і у взаємозв'язку з іншими доказами. Безпосереднє дослідження показань, речей і документів дозволяє суду як повно з'ясувати обставини кримінального провадження, так і запобігти спотворенню фактичних даних, що мають значення для конкретного кримінального провадження, у ході їх одержання та фіксації. Якщо показання, речі і документи не були предметом безпосереднього дослідження суду (за винятком випадків, передбачених кримінальним процесуальним законом), відомості, які містяться у них з огляду на ч. 2 ст. 23 КПК України не можуть бути визнані доказами і використовуватися при постановленні судом процесуальних рішень. Водночас, норми кримінального процесуального закону закріплюють окремі обмеження в особистому сприйнятті судом першої інстанції показань, речей і документів. Такі обмеження носять винятковий характер і зумовлені виключно обставинами конкретного кримінального провадження.

**АНОТАЦІЯ**

*Стаття присвячена дослідженню поняття та змісту прогнозування надзвичайних подій кримінально-правового характеру у кримінально-виконавчих установах, щоб на підставі цього розробляти відповідні заходи запобігання злочинності засуджених у місцях позбавлення волі.*

**SUMMARY**

*The article is dedicated to analysis of the concept and content of the forecasting of emergencies of a criminal-law nature in penitentiary institutions that further will allow to develop corresponding actions for the prevention of penitentiary criminality.*

**Література:**

1. Свиридов М.К. Установление судом истины в судебном разбирательстве / М.К. Свиридов // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – № 353. – С.142-147.
2. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи: Навчальний посібник / В.О. Попелюшко. – К.: Кондор, 2006. – 234 с.
3. Чеджемов Т.Б. Судебное следствие / Т.Б. Чеджемов; [Отв. ред. В.В. Шубин]. – М.: Юридическая литература, 1979. – 96 с.
4. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: Підручник / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
5. Смирнов А.В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Туркменистана. Постатейный / А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский; [Под общ. ред. А.В. Смирнова]. – Ашхабад: Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2012. – 656 с.
6. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12>
7. Ничипоренко Т.Ю. Непосредственность исследования показаний обвиняемого: история и современность / Т.Ю. Ничипоренко // Lex Russica: Научные труды Московской государственной юридической академии имени О.Е. Кутафина. – 2010. – № 3. С. 621-648.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; [За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова]. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За

заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

10. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: [http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043)

11. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004)

12. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

13. Смирнов М.І. Діюча сфера застосування відеоконференцз'язку при одержанні доказів з кримінальних справ / М.І. Смирнов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. – 2004. – № 60-62. – С. 85-87.

14. Склизков А.Н. Принцип непосредственности уголовного судопроизводства: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Антон Николаевич Склизков. – Владивосток, 2007. – 203 с.

15. Колосова М.В. Принцип непосредственности гражданского процессуального права: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / Марина Вячеславовна Колосова. – Саратов, 2004. – 25 с.

16. Дорохов В.Я. Природа вещественных доказательств / В.Я. Дорохов // Советское государство и право. – 1971. – № 10. – С. 109-114.

17. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный) / [Под ред. Б.Т. Безлепкина]. – Издание девятое, переработанное и дополненное. – М.: Кнорус, 2010. – 649 с.